

Fordulat és/vagy költészet?

„...a költészet maga,
nem volna szép...”

(József Attila: Ars poetica)

Látszólag egyszerű kihívásnak tűnhet a költészet mibenlétének megfogalmazása, mégis, ha – nem bedőlve az elsőként felvett nézőpontból észlelhető perspektívának – számos pozícióváltást követően tesszük fel a meghatározását ösztönző kérdést, akkor a végletekig menően árnyalttá és alapvetően bizonytalanná válik a válasz; épp annyi titkokkal felékesítetté, mint maga a költészet. A költő definiálására tett kísérletünk is hasonló mezsgyéken tévelyeghet, még ha el is fogadjuk Michel Foucault megállapítását: „ő az, aki a megnevezett és hétköznapilag elfogadott különbségek alatt megtalálja a dolgok mélyre temetkező rokonságát és szétszórt hasonlóságait” (Foucault 2001: 68). Vagyis a világnak azon összefüggéseit, amelyek megnevezetlenségként bennünk rejtőznek, de nincs szavunk rájuk. A költészet ebben az értelemben a valóság láthatatlan tartományára mutat, az ott tárolt kimondhatatlant beszéli ki és el. Megmutat és felmutat valamit a még és a már nem felfogható határán. Kísérlet, jel, jelentés, amely közvetít, feltár, sugall, mágikus ráolvasást végez, képekkel dolgozik... Cselekszik és cselekedtet. Teremt. Újat és újra. Nyelvből és nyelv által – a kinyilatkoztatás bűvöletében.

A költészet „lélekzésének” tere a vers. Az, ami megszólaló és megszólító. Aminek hangja van. A néma versnek „az anyja se érti a szavát”. A verset szavalni és hallgatni kell. Kinyílni felé és befogadni. Amiképpen Clifford Geertz fogalmaz: „a versnek nem jelentenie kell valamit, hanem léteznie” (Geertz 2001: 271). Sohasem a jellemzőire vonatkozó rákérdezésekben, hanem a nyilvánosság tételében. Ott, ahol beszéddé válik: az előadásai során. Ahol diskurzussá alakul. Ahol az emberben húrokat zenget.

Az el nem szavalt vers halott. Vagy azért halott, mert eleve halva született, vagy halottá tettük azáltal, hogy nem olvastuk, nem olvassuk fel. Márpedig, ha a vers halott, a költészet is halott.

Az 1990-es évek alapvető felismerésének tekinti többek közt Bokányi Péter – *A mandióka lényege* című, Prágai Tamás költészetéről szóló elemzésében –, „hogyan nincsenek viszonyítási pontok, nincs mihez mérni a dolgokat – a mellérendelések kora köszöntött be” (Bokányi). Ez a fordulat alapvetően ellehetetleníti az irodalom korábban kanonizált beszédmódjait. Új kontextusokat, nyelvi és fogalmi megoldásokat kell teremteni, illetve ezek lehetséges társadalmi szerepét honosítani akkor, amikor a szüntelen változásban talál önmagára a világ. A múlt és a környezet statikussága, morális tartalma óhatatlanul lényegtelené válik a líra számára. A művész ugyan továbbra is igyekszik a „közönségének képességeivel” (Geertz 2001: 301) dolgozni, ám ezek a képességek már nem állandók, miképpen a megszólalás körülményei sem azok. Ebből következően a megszólalások jelentései sem állandók. A lét időtálló interpretációja ellehetetlenül. A lét megragadhatatlanná válik, azaz az értelmezése instabilitást mutat. A „nép tulajdonképpen metafizikai cselekvése” (Vickó 2009: 118) és a nép befogadóképessége között mélyülő szakadék keletkezik. A költészet válságba kerül, a vers néma marad.

Nehéz nem belátni, a digitális korszak beköszöntével mind az igények, mind a beszédmódok alapvetően átalakultak. A költészethez való hagyományos viszonyulási formák kihalóban vannak. Ennek felismeréséhez elegendő irodalmi rendezvényeket látogatni, ahol főképp a nyugállományú, valamint az annak közelében lévő korosztály képviselteti magát – legyen ott szó akár a húszas évei elején járó alkotókról is. S ez nem pusztán az illyési értelemben vett politikai szerepvállalás rendszerváltás utáni eltűnésének a következménye, a politikailag semleges nyelv. Ez egy alapvető fordulatra, az információáramlásban végbement „forradalomra” vezethető vissza, ami nem csak gazdasági átalakulást, szemléletbeli változást is eredményezett, illetve sürget.

Az „újonnan születettek” – internet által lehetővé tett – hiperaktív ismeretszerzésével a költészet egyelőre képtelen rivalizálni. Habár mindkettnél meghatározó a tömör, lényegre törő megfogalmazás, a képi ábrázolásmód, mégis a befogadásuk alapvetően más alapállást kíván. És ez nem pusztán a dekódolás, a dekódolhatóság másságában ragadható meg. A vers a lineáris gondolkodás talajára épül, még ha egymástól távol eső dolgokat, fogalmakat von és kapcsol is össze. Az állandó változásban lévő, fölpörgött „posztmodern” – modernitás utáni – világban „a lineáris gondolkodás helyett a heurisztikus, véletlenszerű gondolkodás nyer teret. [...] a jövő tartalma [...] digitális és technológiai jellegű lesz” (Totyik). Vagyis minimum a felfedezés élményének a terét újra meg kellene teremteni a költészetben, illetve alkalmazni az új típusú beszédmódok eszközkészletét ahhoz, hogy

ne csak a „kihalófélben lévő” korosztályok életében bírjon jelentőséggel. Ehhez először is a költészetnek vissza kéne térnie a társadalomba, azaz ott jelentőséggel és jelentéssel bírnia. Azaz megszólalnia. Azaz úgy szólalnia meg, hogy megszólítottjai is legyenek. Azaz ki kell alakítani a kornak megfelelő versbeszédet. A létezni képeset. Azt, amelyik a „közönségének képességeivel” dolgozik, s ezen alapul. „Lélekzésre” bír.

Ugyan a vers nem azonos a költészettel, de eleven vers hiányában csupán hallgathatunk a költészet felől. A költészet a beszélő versben lakozik. A zengőben és a zengetőben.

Azt gondolom, ha képtelenek is vagyunk pontosan meghatározni, elég árnyaltan megmutatni azt, mi is a költészet, a vers megszólalása által több-kevesbé felismerjük a jelenlétét. Vagy annak a jelenlétnek a nyomatit, amely egy hagyományos olvasás- és értelmezésmódon alapul. Azon, amelyre úgy-ahogy szocializálódtunk egykoron. Ám azt is be kell látnunk, radikális változás megy végbe a világban. Nem a múlt, hanem a jelen és a jövő rejt magában izgalmat. Például annak a kérdésnek a felvetése: Merre tart, milyen formákban realizálódik, képes fennmaradni a költészet? De erre az 1996 után született, N-generációként kategorizált korosztály fogja megadni a választ azáltal, hogy a költészetet újra informatívá, beszélővé és beszédessé teszi. Amennyiben igénye lesz rá. Ha „kultúrája morális lényegének [...] kezelőjévé” (Geertz 2001: 290), költővé kíván válni.

Irodalom

- Bokányi Péter: *A mandioka lényege*. In: <http://www.hhrf.org/irodalmivademecum/nyitott/bokanyi.htm>
- Foucault, Michel (2001): *A szavak és a dolgok*. Osiris, Budapest
- Geertz, Clifford (2001): *A művészet mint kulturális rendszer*. In: Geertz, Clifford: *Az értelmezés hatalma*. Osiris, Budapest, 271–303.
- Totyik Tamás: Új nemzedék, új szemlélet, új gazdaság? In: <http://magyardiplo.hu/kezdlap/609-uj-nemzedek-uj-szemlelet-uj-gazdasag>
- Vickó Árpád (2009): „...a szomszéd nemzet ugyanúgy megteremti a maga hazug ideológiáját, mint mi...” – Kertész Imrével beszélget Vickó Árpád. In: *Híd*, 2009/8., Újvidék, 106–120.